

Vad hände med arbetarklassen? Om svek, makt och ojämlikhet i Sverige

RECENSERAD BOK

JOHAN ALFONSSON

Katalys/Arkiv förlag, 2025

Jan Ch. Karlsson

Den svenska arbetarklassen har missgynnats och medelklassen gynnats politiskt i flera decennier – det är den tes som Johan Alfonsson driver i den här boken. Och han driver den passionerat och systematiskt. Arbetarklassen har, säger han, befunnit sig ”i medial och politisk skugga” (2025, s. 20), medan ljustet fallit på medelklassen. Men det räcker inte. Detsamma gäller för samhällsvetenskapliga klassanalyser: medelklassens problem har stått i centrum, medan arbetarklassen behandlats mer perifert. Alfonssons syfte är därför att uppmärksamma arbetarklassen och dess nuvarande motgångar. I Sverige var länge den klassanalys som genomfördes av Göran Ahrne med flera (2018 [1985]) den tongivande och boken har kommit i flera upplagor. Först i våra dagar har den kompletterats med resultat från den fackliga tankesmedjan Katalys stora projekt ”Klass i Sverige” och den monumentala rapporten därifrån (Suhonen m fl red., 2021). Alfonsson (2021) medverkade i den skriften och han är starkt influerad av dess analys, även om han också refererar till John Goldthorpe (2000) och Erik Olin Wright (2000). Hans nuvarande bidrag är dock just koncentrationen på arbetarklassen och hur dess levnadsvillkor förändrats. I sammanhanget vill jag gärna uppmärksamma den betydelse som Arkiv Förlag har och har haft för att publicera svenska klassa-

FÖRFATTARE

Jan Ch. Karlsson, Professor emeritus,
Arbetsvetenskap, Karlstads universitet,
jan.karlsson@kau.se

DOI: <https://doi.org/10.58236/aa.29540>

© Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0

nalyser. Samtliga tre verk som jag nämnt har kommit ut på det förlaget – och det finns fler.

Alfonsson utgår från att det i kapitalismen finns två huvudklasser: ägare eller kapitalister och icke-ägare eller löntagare. De sistnämnda är alltså egendomslösa och måste därför sälja sin arbetskraft för att få sin försörjning. Utifrån relationerna på denna arbetsmarknad har kapitalisterna som regel större maktresurser att tillgå än löntagarna. En central strategi för löntagarna är därför att försöka begränsa denna marknads inflytande. Alfonsson nöjer sig emellertid inte med distinktionen mellan huvudklasserna utan markerar att det finns skillnader inom var och en av dem. Han behandlar dock inte sådana skiljelinjer inom kapitalistklassen – de ligger utanför den här bokens område, menar han. För att skilja olika skikt av löntagare, använder Alfonsson två kriterier. Den ena är arbetskraftens objektiva värde, som skapas av den genomsnittliga samhälleliga arbetsinsats som krävs för att forma den vara som säljs på arbetsmarknaden (s. 37):

För att skapa läkare krävs universitet, professorer som utbildar dem och som själva blivit utbildade och dyr medicinsk utrustning med mera. Ett yrke som bygger på lärlingsutbildning kräver i jämförelse betydligt mindre resurser. Min morfar [som var sättnare] lärdes upp av andra sättnare, och det samhälleligt nödvändiga arbetet för att skapa hans arbetskraft är därför mindre omfattande än läkarens.

Det andra kriteriet är tillgång och efterfrågan på ett visst yrke på arbetsmarknaden. I likhet med andra marknader styr detta priset på varan – i det här fallet lönen. Mot denna bakgrund formulerar Alfonsson den här uppsättningen klasser i kapitalistiska samhällen: Först den grundläggande åtskillnaden mellan kapitalister och löntagare. Därefter en uppdelning bland löntagarna i medelklass och arbetarklass efter värde och lön. Medelklassen har högre objektiva värde och lön än arbetarklassen. Till den förra hör yrken som läkare, IT-specialister och sjuksköterskor, till den senare industriarbetare, städare och vårdbiträden. Sedan gör han en distinktion mellan övre och nedre medelklass, liksom kvalificerad respektive okvalificerad arbetarklass i enlighet med samma kriterier. (Alfonssons terminologi i det första fallet är övre medelklass och medelklass, vilket kan vara förvirrande, varför jag gör ett tillägg enligt mönstret för arbetarklass och talar om ”nedre medelklass”).

Den kvantitativa fördelningen mellan olika klasser innebär att arbetarklass och medelklass nu är ungefär lika stora, men det är inte den utvecklingen som intresserar Alfonsson mest. Det är i stället hur arbetarklassens samhälleliga inflytande och levnadsvillkor omskapats. Grundläggande här är för det första att den ekonomiska klyftan mellan kapitalister och löntagare vidgats och för det andra att

gapet mellan medelklass och arbetarklass växt. Alfonsson beskriver hur arbetarklassen under stora delar av efterkrigstiden drev fram en positiv samhällsutveckling genom fackföreningsrörelsen och SAP: reallöneökningar, bättre bostäder, arbetsmarknadslagar som LAS och MBL, längre semester och utökade pensioner. Men med 1990-talets ekonomiska kris inleddes en tillbakagång för arbetarklassen, som drevs på av borgerliga partier såväl som av SAP. Vad som skedde och skett är väl beforskat: avreglering av olika marknader, nedmontering av välfärden, privatiseringar och stora skattesänkningar för kapitalet – allt till arbetarklassens nackdel. Alfonsson pekar på att Socialdemokraternas valanalyser efter förlusten 2006 inte har fokuserat på arbetarklassens problem utan på medelklassens. Arbetarklassens röster har tagits för givna. Sverigedemokraternas framgångar är, framhåller Göran Therborn i sitt förord, ett av resultaten.

Den största förloraren när det gäller löner är den okvalificerade arbetarklassen. På punkt efter punkt fortsätter Alfonsson visa att arbetarklassen – och särskilt dess okvalificerade skikt – kommit ut sämst över tid: störst andel med osäkra anställningar; lägre grad av autonomi i arbetet (i motsats till vad som hävdats i såväl svensk som internationell forskning, där medelklassen sagts vara de som fått den största minskningen av egenkontroll), bostadskostnader, hälsa (där klasseffekten slår ännu hårdare nu än på 1930-talet). Sammantaget (s. 67): ”Klassklyftorna har ökat, och detta till arbetarklassens nackdel.”

Hur har det gått till när arbetarklassens politiska makt minskat så att den beskrivna försämringen varit möjlig? För att besvara den frågan tar Alfonsson hjälp av Walter Korpis (1978) välkända maktresursteori. Medan medelklassen har starka individuella maktresurser på arbetsmarknaden måste arbetarklassen förlita sig på kollektiva sådana i form av formell och informell facklig och politisk organisation. Ytterst gäller det strejk eller hot om strejk. Genom att mobilisera kollektiva resurser kan arbetarklassen erövra strukturella maktresurser som kollektivavtal, lagar och en för klassen positiv arbetsmarknadspolitik. Alfonsson visar att de kollektiva resurserna blivit svagare, bland annat genom den avsevärt lägre fackliga organisationsgraden bland arbetare. Denna utveckling har medfört en urholkning av de strukturella maktresurserna. Alfonsson analyserar här hur den generella arbetslöshetspolitiken – föga förvånande vid det här laget – försämrats, anställningsskyddet uppluckrats, a-kassan nedmonterats, en ny lönesättningsmodell införts som medfört att arbetarklassens andel minskat, och att pensionsåldern höjts. Alfonsson sammanfattar i en rubrik (s. 114): ”Kapitalägarna vår tids vinnare – arbetarklassen dess förlorare.”

En lucka i analysen är emellertid behandlingen av facket. Alfonsson tar enbart upp det sätt på vilket facket försvagats på grund av borgerlig och socialdemokratisk politik, medan fackets eget agerande lämnas därhän. Dock har ju särskilt LO haft en intim relation till SAP under hela den period som ingår i analysen – och

till och med haft självklara poster i SAP:s styrelse. Samtidigt säger han (s. 126): "Sedan 1990-talet har partiet med precision skjutit ner nästan varje strukturell maktresurs som arbetarklassen haft, och urholkat grunderna för de kollektiva maktresurserna." Fackets eget agerande borde här vara intressant att studera genom sådana frågor som: I vilken utsträckning har facket gjort motstånd mot politiken? Har det understött den? Drivit på den? Facket framstår nu mest som passivt offer, men dess agentskap vore värt att titta närmare på.

Ett tilltalande stildrag är att Alfonsson genomgående illustrerar den teoretiska och empiriska argumentationen med en berättelse om hans mormor och morfars liv. Därigenom blir de abstrakta resonemangen om arbetarklassens utveckling ännu tydligare. En lite irriterande sak är emellertid det onödigt krångliga referenssystemet. Den som är intresserad av en viss referens måste följa en siffra i texten, leta upp siffran i en notförteckning långt bak i boken där författare, årtal och eventuell sida anges, varefter man måste bläddra vidare till en litteraturförteckning där den fullständiga referensen anges. Varför inte använda det betydligt enklare Harvardsystemet? Det besparar ju läsaren en hel del bläddrande fram och tillbaka. Ytterligare ett irritationsmoment är att Alfonsson delar sin och senare generationers problem med att grammatiskt hantera skillnaden mellan "de" och "dem". Jag rekommenderar studium av Lövenstams *Handbok för språkpoliser* (2020, s. 50-56).

Boken avslutas med en handledning för studiecirkel. Därigenom betonar Alfonsson att den är avsedd att läsas även utanför akademien. Jag tolkar det också som en markering mot Tidöregeringens ambition att slå sönder den tradition av folkbildning som arbetarklassen byggt upp sedan början av 1900-talet. Klassanalysen har förklarats obsolet åtskilliga gånger genom åren och har nästan försvunnit under de senaste årens postmodernistiska och poststrukturellistiska dominans. Därför är Johan Alfonssons bok om arbetarklassen särskilt välkommen. Genom att konsekvent undersöka förändringar i arbetarklassens levnadsvillkor och maktresurser är den bland de viktigaste samhällsvetenskapliga böcker som publicerats i Sverige på åtskilliga år.

REFERENSER

- Ahrne, Göran, Hedvig Ekervald och Håkon Leiufrud (2018 [1985]). *Klassamhällets förändring*. Arkiv.
- Alfonsson, Johan (2021). Det otrygga arbetslivets framväxt och effekt på klasstrukturen, s. 443-462 i Daniel Suhonen, Göran Therborn och Jesper Weithz (2021, red.) *Klass i Sverige. Ojämlikheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*. Katalys/Arkiv förlag.
- Goldthorpe, John (2000). *On Sociology. Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford University Press.
- Korpi, Walter (1978). *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen. Arbete, fackförening och politik i Sverige*. Prisma.
- Lövenstam, Sara (2020). *Handbok för språkpoliser*. Piratförlaget.
- Suhonen, Daniel, Göran Therborn och Jesper Weithz (2021, red.). *Klass i Sverige. Ojämlikheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*. Katalys/Arkiv förlag.

- Therborn, Göran (2025). Förord, i Johan Alfonsson (2025) *Vad hände med arbetarklassen? Om svek, makt och ojämlikhet i Sverige*. Katalys/Arkiv förlag.
- Wright, Erik Olin (2000). *Class Counts. Comparative Studies in Class Analysis*. Cambridge University Press.